

Н. В. Бондарчук,

к. е. н., доц., докторант, Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України

СОЦІАЛЬНА СКЛАДОВА ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

У статті розкрито необхідність урахування та реалізації соціальної складової при формуванні державної політики розвитку інноваційного потенціалу України.

In article necessity of realisation social compound is opened at formation of a state policy of development of innovative potential of Ukraine.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сучасне постіндустріальне суспільство висуває ряд нових вимог соціального спрямування до процесу виробництва, визначальним з яких є рівень життя людей. Підвищення добробуту стає не лише результатом, але й абсолютно необхідною умовою економічного зростання, що саме по собі підносить соціальні завдання у ранг пріоритетних.

Інноваційна діяльність як форма суспільної діяльності людей має специфічний характер. Метою її здійснення є одержання прибутку та підвищення конкурентних переваг соціально-економічної системи. Проте одержання кінцевого результату можливе лише при підвищенні загального інтелектуального рівня суспільства та платоспроможного попиту. Тобто, не забезпечуючи реалізацію соціальної функції, інноваційна діяльність стає саморуйнівною.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Мета статті — дослідити значення та необхідність враховування соціальної складової при формуванні політики інноваційного розвитку регіонів.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Формування соціальної складової державної політики розвитку інноваційного потенціалу регіонів передбачає створення сприятливих правових умов, формування єдиного інформаційного середовища, соціальних умов, які забезпечуються органами місцевого самоврядування при здійсненні ними повноважень у сферах охорони здоров'я, культури, соціальної підтримки, освіти.

Оскільки головними суб'єктами інноваційної діяльності є люди, роль соціальних умов для здійснення такої діяльності є досить значимою. Формування сприятливих соціальних умов вимагає, зокрема створення і розвитку соціальної інфраструктури. Соціальна інфраструктура — це комплекс галузей, пов'язаних з відтворенням робочої сили (пасажи́рський транспорт, роздрібна торгівля, охорона здоро-

в'я, освіта, житлово-комунальне господарство тощо).

До загальних умов підтримки інноваційної діяльності можна віднести розміщення замовлень серед організацій, які функціонують в регіонах, на поставку товарів, виконання робіт, надання послуг для державних або місцевих, надання таким організаціям субсидій, бюджетних інвестицій на об'єкти капітального будівництва.

Крім бюджетних коштів, що можуть бути надані на безповоротній основі зазначеним організаціям, можуть бути надані бюджетні кошти на зворотній основі у вигляді бюджетних кредитів. Бюджетний кредит може бути наданий тільки за умов надання позичальником забезпечення виконання свого зобов'язання з повернення зазначеного кредиту, сплаті процентних й інших платежів, передбачених відповідним договором (угодою). Способами забезпечення виконання зобов'язань юридичної особи з повернення бюджетного кредиту, сплаті процентних і інших платежів, передбачених законом і (або) договором, можуть бути тільки банківські гарантії, поручництва, державні гарантії, застава майна у розмірі не менш 10 % відсотків наданого кредиту.

Також можливе встановлення пільгових умов, надання кредитів кредитними організаціями, у тому числі шляхом компенсації за рахунок бюджетних засобів частини процентних ставок при кредитуванні зазначених організацій, наприклад, організацій науково-виробничих комплексів.

Надання податкових пільг може бути однією з найефективніших заходів державної підтримки інноваційної діяльності. Разом з тим, видається доцільним використовувати дану міру органами державної влади й органами місцевого самоврядування для організацій, що функціонують на територіях з високою концентрацією науково-технічного потенціалу, тільки у випадку обґрунтованої доцільності її застосування.

При цьому необхідно враховувати принцип результативності й ефективності використання бюд-

жетних засобів, відповідно до якого при складанні й виконанні бюджетів учасники бюджетного процесу в рамках установлених їм бюджетних повноважень повинні виходити з необхідності досягнення заданих результатів з використанням найменшого обсягу засобів або досягнення найкращого результату з використанням певного бюджетом обсягу засобів. У зв'язку з необхідністю підвищення транспарентності й ефективності використання бюджетних засобів, чим, по суті, є надання податкової пільги, широкого застосування набуло поняття "ефективність податкової пільги".

Також варто врахувати, що основним стимулом для залучення сучасних інвесторів (за межами сировинного сектора) виступають не податкові пільги й (або) політичні гарантії, а шанс на участь у реалізації можливостей інноваційного потенціалу вітчизняної економіки. У даному зв'язку прискорений розвиток всіх компонентів національної інноваційної системи й активний маркетинг її досягнень серед вітчизняних і закордонних інвесторів є кращими способами залучення вітчизняних і іноземних інвестицій достатнього обсягу і якості для рішення завдань відновлення економіки України.

На підставі викладеного видається доцільним застосування до організації, які здійснюють інноваційну діяльність, податкових пільг на загальних умовах з іншими суб'єктами інноваційної діяльності.

Українська інноваційна система в цей час характеризується відсутністю системного підходу при формуванні її різних складових. Інакше кажучи, існуючі інструменти підтримки інновацій сьогодні слабко пов'язані один з одним.

Тим часом, національна інноваційна система повинна являти собою сукупність взаємопов'язаних елементів. У цьому зв'язку органи державної влади повинні здійснювати свою діяльність з формування національної інноваційної системи з урахуванням необхідності "прив'язки" функціональних елементів даної системи, що забезпечують безпосереднє сприяння інтеграції науки, виробництва й ринку, до її територіальних елементів.

При створенні в регіонах об'єктів інноваційної інфраструктури необхідно враховувати її спрямованість на безпосереднє сприяння інтеграції науки, виробництва й ринку, тобто формування відтворювальних процесів інноваційного типу. При цьому невід'ємною складовою інноваційного процесу є реалізація виготовленої продукції.

Економічна система як сукупність відносин суб'єктів народного господарства у процесі задоволення їхніх потреб є окремо виділеною підсистемою соціальної.

Економічні системи функціонують у двох напрямках: об'єктивний техніко-технологічний, який детермінований із науково-технічним прогресом; 2) суб'єктивний соціально-економічний, що визначає соціальну спрямованість системи.

Нинішню ситуацію в Україні можна назвати "концептуальною кризою", коли пріоритети і модель майбутнього вже визначені, неокресленими залишаються структура, рівні та факторні одиниці розвитку. Цей момент досить небезпечний, оскільки стратегічні цілі можуть бути визначені невірно, навіть із урахуванням чітких орієнтирів.

Неприпустимим є зведення інноваційної діяльності до одержання прибутку, що і пропагують деякі державні діячі та науковці. Так, на Парламентських слуханнях Голова державного агентства України з інвестицій та інновацій В.А. Івченко вказує на те, що саме економічний чинник має бути домінуючим при формуванні та оцінці кінцевих результатів конкретної інноваційної діяльності. В свою чергу, С.А. Володін, посилаючись на відповідні дослідження, ро-

бить висновок, що "... інноваційна діяльність, метою якої є одержання прибутку, повинна розвиватися виключно на підприємницьких засадах" [3]. Такі підходи до інноваційної моделі розвитку України на державному та науковому рівнях призведуть до порушень у забезпечувальних системах, що зведе на нівець результати інноваційної діяльності [2].

Інноваційна діяльність повинна орієнтуватися, крім економічної, й на соціальну сферу як сукупність об'єктів і процесів, що беруть пряму, безпосередню участь у формуванні властивостей системи, пов'язаних із відтворенням і вдосконаленням особи (групи), задоволенням її потреб.

Відповідно до Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність" розвиток науки й техніки є визначальним фактором прогресу суспільства, підвищення добробуту його членів, їхнього духовного та інтелектуального зростання, з одного боку, а з іншого — держава повинна забезпечувати використання досягнень вітчизняної й світової науки і техніки для задоволення соціальних, економічних та культурних потреб суспільства [1].

Треба зауважити, що вітчизняна інноваційна модель розвитку має ряд недоліків, пов'язаних із результатами здійснених витрат на інноваційну діяльність: 49,1% підприємств України взагалі не відслідковують соціальні наслідки понесених витрат на інноваційний розвиток; 29,4% лише іноді здійснюють такий аналіз; 5,3% — використовують спеціально призначені методики [4]. За кордоном дане питання законодавче врегульовано: публічна компанія, яка розміщує свої акції на біржі, зобов'язана звітувати по соціальних наслідках інноваційної діяльності (наприклад, Франція). В Україні ж через недосконалу законодавчо-нормативну базу соціальний ефект та гарантії інноваційної діяльності залишаються не охопленими і віднесені до другорядних, зважаючи на пріоритетність стабілізувати й підтримувати національну економіку.

Стратегічно важливим і системоутворювальним фактором розвитку держави повинна стати соціальна сфера. Інноваційна політика має бути спрямована саме на соціалізацію інноваційних проектів, максимальне розкриття потенціалу людей з погляду їхнього особистісного зростання та вкладу в стає й демократичне суспільство знань.

Соціальний ефект від інноваційної діяльності повинен полягати в сприянні розвитку суспільства, задовольняючи його потреби, й оцінюватися в основному якісними показниками: поліпшенням здоров'я, підвищенням коефіцієнта інтелектуальності людини, розвитком освіти, задоволенням естетичних потреб тощо. Зауважимо, що в Україні, з одного боку, підвищується рівень інноваційної активності, з іншого — соціальний вплив даних процесів має невизначений і суперечливий характер, що притаманне трансформаційній економіці. А тому стратегія інноваційного розвитку країни повинна переорієнтуватися в напрямі забезпечення зростання рівня та способу життя населення, поліпшення умов праці, розвитку сфери охорони здоров'я, підвищення рівня обслуговування. Реалізація даних положень за умови їх включення до пріоритетів державної політики повинна забезпечуватися, крім макrorівня, безпосередньо на мікрорівні, через систему стимулювання і заохочення науково-творчої, інтелектуальної діяльності.

Передумовою інноваційної діяльності суб'єкта господарювання має бути максимальне залучення його працівників у справи підприємства, заохочення ініціативи та самодисципліни, що можливо забезпечити лише за неухильного дотримання чітко визначеної соціальної стратегії в рамках інноваційної.

Отже, підсумовуючи все вищезгадане, пропонуємо наступне. З метою виконання Законів України "Про стимулювання розвитку регіонів", "Про державне прогнозування і розробки програм економічного і соціального розвитку України", постанови Кабінету Міністрів України від 21.07.2006 № 1001 "Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року" регіональними органами державного управління розробити Стратегії економічного і соціального розвитку певних регіонів, яка повинна відрізнятися від загальнодержавних програмних документів, і повинна враховувати специфіку регіонального планування, особливості соціально-економічного розвитку регіону і конкретику його сучасних проблем [5].

Основними стратегічними напрямками мають бути:

- 1) реструктуризація і диверсифікація економіки регіону;
- 2) розвиток галузей з високим інноваційним потенціалом;
- 3) розвиток людського потенціалу: поліпшення демографічної ситуації, забезпечення раціональної зайнятості населення, підвищення ефективності використання трудових ресурсів, розвиток сфери соціальних послуг і культурного простору;
- 4) раціональне використання і відновлення природних ресурсів, охорона навколишнього середовища;
- 5) удосконалення територіальної структури економіки, вирішення проблем монофункціональних міст.

Виступаючи засобом творчого та інтелектуального забезпечення, соціальна стратегія держави та регіонів повинна включати:

1. Базова соціальна стратегія, спрямована на поліпшення соціального середовища та структури колективу підприємства; поліпшення умов праці, забезпечення здоров'я працівників та членів їхніх сімей; поліпшення житлово-комунальних послуг, створення соціально-культурної структури наступні елементи.

2. Цільові соціальні програми на основі пріоритетності визначених на певний час аспектів базової соціальної стратегії.

3. Економічні заходи соціального захисту працівників.

4. Стратегія розвитку кадрового потенціалу підприємства як конкурентної переваги через реалізацію механізму планування кадрових потреб; механізму підбору працівників для створення новаторської організації; механізму розвитку та навчання кадрів для інновацій; механізму мотивації.

5. Формування інноваційної моделі вищої освіти, яка дозволить поширювати нові форми навчання та взаємодії навчальних закладів з наукою й виробництвом.

6. Створення механізму забезпечення трансферу освітньо-професійних знань зі сфер науки та виробництва у сферу вищої освіти з метою отримання студентами найбільш сучасних знань та вивчення найкращого досвіду.

7. Посилення соціальної орієнтованості процесів забезпечення якісного відтворення людських ресурсів та їх розвитку, перенесення акценту державної політики з мінімального забезпечення заробітною платою та пільгами до комплексного відтворення фізичних, розумових здібностей працюючих та їх постійного професійного розвитку.

8. Розвиток ринку інтелектуальних продуктів з метою формування реального платоспроможного попиту на них, шляхом посилення інститутів інтелектуальної власності та створення необхідної інфраструктури, яка поєднувала б процеси створення,

трансферу та використання нових знань, а також відповідного залучення зацікавлених інвесторів.

9. Стимулювання розвитку інноваційного інституційного середовища, передусім шляхом створення сучасних високотехнологічних інноваційних кластерів, технополісів, інноваційних бізнес-інкубаторів, центрів трансферу технологій, венчурних компаній тощо як складових регіональних та національної інноваційних систем, які будуть, з одного боку, стимулювати попит на кадри з вищою освітою, а з іншого — забезпечувати їхню "розвиваючу реалізацію".

Інноваційний механізм розвитку має реалізовувати означені пріоритети через такі складові, як: законодавчо-нормативна, адміністративно-організаційна, соціально-економічна та інформаційно-комунікаційна. Важливою складовою механізму інноваційного розвитку є процес моніторингу та оцінювання поточних та кінцевих результатів його функціонування і відповідна корекція у випадках неадекватності встановлених цілей та отриманих результатів.

Даний моніторинг має відслідковувати такі блоки показників, як:

— упровадження сучасних інноваційних технологій у навчальний, а також організаційний процес у ВНЗ з метою підвищення як доступності вищої освіти, так і якості підготовки випускників ВНЗ;

— розвиток системи освіти протягом життя, зокрема системи післядипломної освіти випускників ВНЗ;

— рівень відтворення якісних та кількісних характеристик професіонального потенціалу.

Такий моніторинг має проводитися як на державному рівні, так і на рівні окремих регіонів.

ВИСНОВКИ

Отже, інноваційна модель розвитку України повинна мати передусім соціально-економічний, а не технократичний характер, адже зміни, які зумовляють процеси економічного розвитку, мають забезпечувати поліпшення рівня життя населення, а також розв'язувати й супутні проблеми (міграція із сіл у місто, забезпечення навчання протягом усього життя, структурні зрушення у верствах населення тощо). Виконання даних завдань забезпечуватиметься за умови соціального спрямування державне інноваційної політики, моніторингу й аналізу соціальних наслідків інноваційних проектів та інноваційної діяльності соціально-економічної системи на всіх її рівнях.

Література:

1. Закон України "Про наукову і науково-технічну діяльність" від 13 грудня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 12. — Ст. 165.
2. Мартюшева Л.С. Інноваційний потенціал підприємства як об'єкт економічного дослідження / Л.С. Мартюшева, В.О. Калишенко // Фінанси України. — 2002. — № 10. — С. 61—66.
3. Парламентські слухання 20.06.2007 р. "Національна інноваційна система України: проблеми формування та реалізації" [Електронний ресурс] // Сайт Верховної Ради України. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
4. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: монографія / За ред. З.С. Варналія. — К.: Знання України, 2005. — 243 с.
5. Указ Президента України "Про Стратегію економічного та соціального розвитку України "Шляхом європейської інтеграції" на 2004—2015 роки" [Електронний ресурс] // Сайт Верховної Ради України. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>

Стаття надійшла до редакції 10.12.2010 р.